

Foto: Jasper Tiemens van NMF Groningen vertelt tijdens het jaarlijks evenement voor groene vrijwilligers over de historische bomen op Landgoed Vennebroek. Foto: Silla Schouwstra

Impact van

de Natuur en Milieufederaties

2024

Impact van

de Natuur en Milieufederaties

Kerncijfers
2024

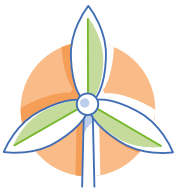
Bereik	Versterken maatschappelijk middenveld	Verduurzamen bedrijven	Verduurzamen overheidsbeleid
 1.314 aangesloten lokale groepen en organisaties	 24.104 adviezen ¹ gegeven aan burgers en lokale organisaties	 3.762 bedrijven advies gegeven over duurzame bedrijfsvoering	 247 zienswijzen ingediend
 48.401 bezoekers aan de 1.843 georganiseerde activiteiten	 141 netwerken opgezet	 308 bedrijven helpen verduurzamen	 Bij 1.005 beleidsontwikkeltrajecten betrokken
 802.800 mensen online bereikt en 1.946 keer in de media	 1.887 maatschappelijke initiatieven ondersteund	 1.497 bedrijven toegang gegeven tot kennisuitwisseling over duurzaamheid	 143 concrete plannen voor beleidsuitvoering ontwikkeld

¹ In 2023 lag dit aantal een stuk hoger. Dat heeft te maken met het Drents Energieloket, dat in 2023 bijna 48.000 adviezen verstrekte. Wegens het succes is de loketfunctie bij de Natuur en Milieufederatie Drenthe uit zijn jasje gegroeid en neemt de provincie Drenthe de uitvoering over. 2024 was een overgangsjaar.

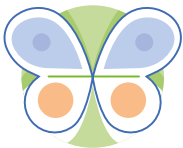
Hoe werken we?

De Natuur en Milieufederaties (NMF) maken zich sterk voor natuurrijke en klimaatbestendige provincies. Provincies waar huidige en toekomstige bewoners van een gezonde en schone leefomgeving kunnen genieten. We geven een krachtige stem aan de kwetsbare waarden van natuur en klimaat. Samen met bewoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties en overheden werken we aan oplossingen. Als netwerkorganisatie jagen we aan, verbinden en ondersteunen we tienduizenden burgers, meer dan 1.300 lokale groepen, overheden en bedrijven om samen te zorgen voor een duurzaam, gezond en natuurinclusief Nederland.

Onze speerpunten zijn:

Tegengaan
klimaatverandering

Herstellen
biodiversiteit

Stimuleren circulaire
samenleving

165

Medewerkers

1

Landelijke
samenwerking

12

Natuur- en
Milieufederaties

In iedere provincie is een Natuur en Milieufederatie actief, met een eigen identiteit en aansturing. Een veelkleurig geheel met als uitgangspunt: een landelijke dekking van federaties. De landelijke NMF vertegenwoordigt de federaties op het landelijk toneel en stimuleert en coördineert de onderlinge samenwerking. Jaarlijks meten we als NMF onze impact, hiermee willen we inzicht krijgen in hoe onze activiteiten bijdragen aan het bereiken van de [Sustainable Development Goals](#).

Algemene trends

Onze impactrapportage geeft een goed beeld van de impact die we maken en welke resultaten we behalen. We voeren deze jaarlijkse meting sinds 2017 uit en inmiddels geeft ons dat inzicht in de ontwikkelingen over de jaren heen.

Betrokkenheid bij verduurzaming overheidsbeleid neemt toe

In 2024 waren de Natuur en Milieufederaties nog intensiever dan voorheen betrokken bij het inzetten op verduurzaming van het overheidsbeleid, zowel lokaal als landelijk. Lokaal was er veel te doen vanwege de invoering van de omgevingswet. Op sommige plekken leidde dat tot een piek aan ingediende zienswijzen. Ook landelijk speelde er het nodige. Zo hebben we bijvoorbeeld succesvol gelobbyd voor een natuurinclusieve energie-transitie. Met als resultaat een betere landelijke wetgeving, die de natuurinclusiviteit in energieprojecten op land bevordert.

Die lobby zal in 2025 worden voortgezet. Deels in de vorm van nieuwe projecten, waarvoor in 2024 de voorbereidingen zijn getroffen. Dit is hard nodig, want de voortgang op de natuur- en klimaatdoelen stagneert. Waar de klimaatdoelen van 2030 aanvankelijk nog bereikbaar leken, rapporteerde het Planbureau voor de Leefomgeving in 2024 dat deze doelen met het huidige klimaat- en

energiebeleid van de overheid vrijwel onhaalbaar zijn geworden. Grootschalige projecten voor wind- en zonneparken, essentieel om de klimaatdoelen van 2030 te halen, stuiten steeds vaker op politiek-bestuurlijke weerstand. Ondanks deze weerstand hebben wij gelukkig nog successen weten te boeken in de uitvoering van de regionale energieplannen, waarmee we het terugdraaien van meerdere energieprojecten lokaal hebben weten te voorkomen.

Ook op natuur, milieu en gezondheidsgebied is politiek gezien in 2024 weinig vooruitgang geboekt. Er zijn zelfs stappen achteruitgezet, waardoor onze gezondheid en onze natuur nog meer in de knel komen. De noodzaak om stikstofuitstoot te reduceren en kwetsbare natuur te herstellen wordt steeds urgenter, terwijl de politiek blijft worstelen met de uitvoering. De uitspraak van de Raad van State in december 2024 markeert echter de breed gevoelde noodzaak dat de politiek de problemen nu echt moet gaan oplossen en zich aan de eigen wetten moet gaan houden. In een zaak van de Brabantse Milieufederatie tegen destructiebedrijf Rendac in Son werd geoordeeld dat bedrijven ongebruikte vergunningsruimte uit het verleden niet langer mogen inzetten voor nieuwe uitbreidingen. Deze zaak zorgde voor een kanteling in de jurisprudentie over intern salderen met natuurvergunningen en betekent een aanzienlijke aanscherping van het wettelijk toetsingskader voor vergunningverlening. De uitspraak heeft landelijk grote gevolgen voor bedrijven die willen groeien en zorgt voor een betere bescherming van kwetsbare natuurgebieden. Deze casus laat zien dat juridische stappen

de natuur kunnen versterken, juist wanneer politieke daadkracht tekortschiet. Ook de recente uitspraak in de stikstofrechtszaak van Greenpeace (januari 2025) zal helpen om tot meer politieke daadkracht te komen.

Tegelijk werkt de NMF in brede coalities om samen tot een dierwaardige en duurzame veehouderij te komen. Deze werkwijze – constructief maar ook een lijn trekken wanneer de grens is bereikt – benadrukt de blijvende waarde van het werk van de Natuur en Milieufederaties. In een tijd van politieke stagnatie is het essentieel om bruggen te blijven bouwen tussen verschillende partijen en samen met burgers en maatschappelijke partners aan haalbare oplossingen te werken. Want hoewel de politieke tegenwind soms stevig is, laat de groeiende beweging ‘van onderop’ zien dat verandering wél mogelijk is.

Toenemende betrokkenheid van burgers

Steeds meer mensen nemen zelf het heft in handen om de natuur en hun leefomgeving te beschermen en te verduurzamen. Dit is zichtbaar in een breed scala aan lokale initiatieven, zoals buurtprojecten om straten te vergroenen, collectieve investeringen in zonne-energie en samenwerkingen rondom klimaatadaptatie. Deze beweging van onderop laat zien dat burgers niet alleen de urgentie voelen, maar ook actief bijdragen aan oplossingen. Dit wordt bevestigd door recent onderzoek van Wageningen University & Research, waaruit blijkt dat maar liefst een derde van alle volwassen Nederlanders zich vrijwillig inzet voor natuur en groen. Dat zijn ongeveer vijf miljoen mensen die zich bezighouden met activiteiten zoals afval opruimen, het aanleggen van openbaar groen en deelname aan natuurtellingen.

Deze betrokkenheid komt niet alleen tot uiting in kleinschalige acties, maar ook in georganiseerd

verband. Zo zien we een groeiende trend van burgerinitiatieven, buurtcollectieven en professionele samenwerkingen. Ook besloot een aantal provincies om de Provinciaal Programma Landelijk Gebied-plannen (PPLG), samen met lokale partners, toch (geheel of gedeeltelijk) voort te zetten. Zelfs zonder landelijke middelen. De Natuur en Milieufederaties spelen hierin een verbindende rol. Met initiatieven als voedselbossen, stedelijke vergroening, Energieboswachters en diverse collectieven die hun buurt vergroenen of aardgasvrij willen maken, brengen we burgers, bedrijven, gemeenten en provincies samen in brede coalities. Het aantal ondersteunde initiatieven groeit, net als de bezoekersaantallen bij onze activiteiten en evenementen, zoals de Nacht van de Nacht.

Daarnaast verzamelen burgers steeds vaker data over biodiversiteit, luchtkwaliteit of andere milieufactoren, wat waardevolle inzichten biedt voor beleidsmakers. Deze groeiende beweging van betrokkenheid heeft niet alleen ecologische, maar ook sociale waarde. Door samen oplossingen te realiseren, laten burgers zien hoe het wél kan. Het is deze veerkracht en samenwerking die een sterke basis biedt voor een duurzame toekomst.

Provinciaal voorbeeld

Natuur en Milieufederatie Noord-Holland

is mede-initiatiefnemer van [Platform Weeffouten](#) dat weeffouten in het milieubeleid ontrafelt, variërend van ondoorzichtige lobby tot de onevenwichtige positie van het bedrijfsleven bij beleidstafels van de overheid. Het platform werd in 2024 gelanceerd en ondersteunde 100 omwonenden van vervuilde industrieën zoals Tata Steel, Chemours en Schiphol bij het indienen van een gezamenlijke motie bij de Tweede Kamer om weeffouten in het milieubeleid aan te pakken en de gezondheid van burgers voorop te stellen.

Foto: Martine Hoving

Klimaatverandering vormt een steeds grotere bedreiging voor de aarde.

We gaan klimaatverandering zoveel mogelijk tegen door te werken aan een natuurinclusieve energietransitie met brede betrokkenheid van bewoners.

Energie besparen en opwekken

Op allerlei plekken in het land werken bewoners, energiecoöperaties en lokale bestuurders samen aan stabiele, decentrale energiesystemen die de biodiversiteit versterken en een positieve impact hebben op de kwaliteit van de leefomgeving. Wanneer bewoners en lokale maatschappelijke partijen vanaf het begin worden betrokken en geactiveerd, zien we succesvolle voortgang. Daarom zijn we actief in alle dertig Regionale Energiestrategieën (RES), waarmee we een bijdrage leveren aan de realisatie van 35 terawattuur (TWh) schone energie op land. Zo'n zeventig procent van de opgewekte energie in Nederland zal hierdoor in 2030 schoon zijn en Nederland helpen voor te bereiden op het streefdoel van 55 TWh schone energie. We ondersteunen initiatieven van burgers en bedrijven die duurzame

energie willen opwekken en energie willen besparen, creëren draagvlak voor aardgasvrije wijken en stimuleren overheden en bedrijven om de energietransitie te versnellen. Met vier andere maatschappelijke organisaties vormen wij de [Participatiecoalitie](#), een breed ondersteuningsprogramma voor het succesvol uitvoeren van het Klimaatakkoord. Met de Participatiecoalitie hebben we in 2024 gezamenlijk 250 lokale initiatieven gesteund in het nemen van ruim 5.000 energiebesparende maatregelen. De Natuur en Milieufederaties hebben hiervan vijftig initiatieven begeleid.

“Bewoners vanaf het begin betrekken, zorgt voor een succesvolle voortgang.”

Energieboswachters

Bij het ontwikkelen van zonne- of windparken is het belangrijk dat er oog is voor natuur en biodiversiteit. Daarom leiden we burgers op tot [Energieboswachter](#). In de training leren zij om zon- en windprojecten te beoordelen op ecologische kwaliteit en verbeteringen te adviseren. Inmiddels zijn er sinds 2022 meer dan 300 Energieboswachters opgeleid, waarvan ruim 130 in 2024. Door het hele land leidde dit project al tot een vernieuwend samenwerkingsverband tussen bewoners, natuurorganisaties en (energie)projectontwikkelaars. Bij de herontwikkeling van bestaande zonneparken in de regio's adviseren Energieboswachters over ecologische inpassing met extra bloemrijke randen, insectenhôtels en ruimte voor grondbroeders. En bij de aanleg van nieuwe zon- en windprojecten zorgen Energieboswachters voor een ecologisch en mooier ontwerp. We werken toe naar een levendige community in 2025 waarbij we actief monitoren hoe de Energieboswachters in de praktijk aan de slag zijn.

Energietuinen

Met [Energietuinen](#) laten we in de praktijk zien dat energieopwek, biodiversiteit, educatie en recreatie succesvol kunnen worden gecombineerd. Energietuinen zijn een voorbeeld van multifunctionele energieprojecten die knelpunten in het energiesysteem kunnen oplossen. In een land waarin de ruimte, biodiversiteit en netcapaciteit onder druk staan, zijn Energietuinen een weg voorwaarts. In 2024 is de Energietuin Assen-Zuid gerealiseerd. Op 53 hectare wordt met 37.000 panelen energie geleverd aan 6.000 huishoudens en lokale natuurwaarden worden verbeterd in een gebied dat anders een versteend bedrijventerrein zou zijn geworden. Tijdens de 'Expeditie Energietuinen' kwamen honderden belangstellenden uit het hele land naar de volledig in lokaal eigendom gerealiseerde Energietuin Assen-Zuid. Samen met partners als Bouwend Nederland en NVDE deden we een oproep aan minister Hermans om haast te maken met natuurinclusieve schone energieprojecten en om kansen te benutten om functies te combineren. De geleerde lessen van vijf jaar pionieren worden de komende tijd in een [LinkedIn-groep](#) gedeeld.

Samenwerkingsproject met NPRES: Energie en Natuur in de RES 2024-2025

In minstens zeventien van de dertig RES regio's hebben wij in 2024 de regio's en de aldaar uitvoerende gemeenten begeleid om hun beleid aan te passen naar de nieuwe natuurinclusieve wet – en regelgeving rond de subsidies duurzame energie (de zogeheten SDE ++). Dit project loopt door in 2025 met een uitbreiding naar tenminste twintig RES-regio's. In 2024 zijn de eerste twintig voorbereidende bijeenkomsten voor ambtenaren en RES-coördinatoren gehouden, waarbij al ruim 200 personen zijn bereikt. De deelnemende RES'en en gemeenten worden de komende maanden geholpen met het borgen van natuurinclusieve maatregelen, de vergunningverlening en het onderhoud.

*“Samen met vrijwilligers
voorkomen we wateroverlast
in het Geuldal.”*

Natuurkracht

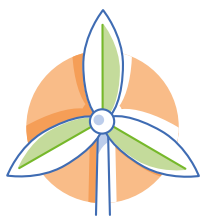
Na de overstromingen in het Geuldal zijn we samen met het Wereldnatuurfonds, Ark, LandschappenNL en Natuurmonumenten gestart met het project Natuurkracht. Op basis van de kracht van vrijwilligers werken we op diverse plekken in het Geuldal aan een betere adaptatie om nieuwe overstromingen te voorkomen. Afgelopen jaar wisten we vijf nieuwe gemeenten meerjarig aan het project – dat in 2025 wordt afgerond – te binden. Vrijwilligers hebben 'nature based'-maatregelen in onder meer Schin op Geul getroffen, waarmee enkele honderden badkuipen water niet in dorpen terecht zijn gekomen.

NL2120

NL2120 is een groeifondsproject dat we met veel groene collega-organisaties uitvoeren. In 2024 is gewerkt aan de opstart van het project, dat zich voor de Natuur en Milieufederaties met name op twee zaken richt: enerzijds de ontwikkeling van een opleiding voor klimaatambassadeurs, anderzijds een groot pilotproject in het Friese veenweidegebied waar verdienmodellen voor boeren en adaptatie hand in hand gaan. We verwachten in 2025 de eerste resultaten van de pilot te kunnen delen. Daarnaast worden de eerste vijftig vrijwilligers aan de 'Klimaatambassadeurs Academy' opgeleid om zelf aan de slag te gaan met klimaatmaatregelen of lokaal beleid van onderop te beïnvloeden.

Kennisdeling

Via [inspiratieavonden](#), landelijk en in de provincies, zorgen wij ervoor dat het wiel niet steeds opnieuw hoeft te worden uitgevonden. Juist door voort de bouwen op de kennis die er al is, zorgen we ervoor dat we bijdragen aan de versnelling van de energietransitie met een plus op de natuur. Denk ook aan ons [Loket Energie & Natuur](#) en onze in 2024 gepubliceerde 'Van Droom naar Daad' kennisbladenserie. We bereiken hiermee een brede verscheidenheid aan doelgroepen, van bewonersinitiatieven en projectontwikkelaars tot lokale beleidsmakers, zodat we in de gehele keten impact maken.

Tegengaan klimaatverandering

Zo bereiken wij impact

Activiteiten

- Initiatieven ondersteunen, verbinden en helpen opstarten
- Adviezen geven over klimaatadaptatie en -mitigatie aan initiatieven, burgers en bedrijven
- Kennisbijeenkomsten organiseren
- Input geven op overheidsbeleid en politieke besluitvorming

Outputs

- **452** energie-initiatieven ondersteund
- **78** klimaat en energie-initiatieven helpen opstarten
- **822** kennisbijeenkomsten georganiseerd over duurzame energie (online en fysiek) met **9.337** deelnemers
- **13.979** adviezen gegeven over duurzame energie en duurzame bedrijfsvoering aan lokale en regionale organisaties en burgers
- Bij **315** beleidsontwikkeltrajecten advies gegeven

Directe effecten

- Kennis over klimaatmitigatie en -adaptatie is toegenomen bij burgers, overheden en bedrijven
- Vergroot bewustzijn over natuurinclusieve en maatschappij-inclusieve energietransitie
- Initiatieven zijn beter verbonden en hebben meer continuïteit
- Initiatieven kunnen duurzame-energieprojecten (sneller) realiseren

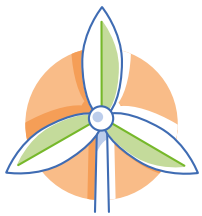
Hogere effecten

- Het halen van de klimaatdoelen met oog voor mens, maatschappij, natuur en omgeving
- Een lokaal/regionaal gedragen en snelle(re) energietransitie

Impact

Transitie naar een natuurinclusieve energietransitie

Tegengaan klimaatverandering

Enkele Provinciale voorbeelden van gemaakte impact

Dankzij de vastgestelde [Leidraad Ecologie](#) van de **Natuur en Milieufederatie Groningen** kunnen vergunningverleners de energieprojecten binnen de RES Groningen voortaan toetsen op hun bijdrage aan biodiversiteit. Dit biedt gemeenten een helder handelingsperspectief en vergroot de bewustwording over de noodzaak van een natuurinclusieve energietransitie. Daarnaast hebben drie Groningse gemeenten de werkgroep ecologie gevraagd om actief mee te denken over hun energiebeleid. Deze ontwikkelingen laten zien hoe een structurele ecologische inbedding binnen de RES leidt tot concrete stappen richting duurzame energieoplossingen die ook de natuur versterken. Dit succesverhaal uit Groningen biedt inspiratie en een blauwdruk voor andere RES-regio's in Nederland, zodat duurzame energie overal hand in hand gaat met natuurbehoud.

Met de verzwaring van onze elektriciteitsnetten komen er steeds meer opgaven in de wijk terecht. Daar bestaat al snel weerstand tegen meer trafohuisjes in dichtbebouwde buurten. **Natuur en Milieufederatie Drenthe** heeft in co-creatie met netbeheerder Rendo en de gemeente Hoogeveen een participatiemethodiek bedacht en ingezet

waarmee inwoners actief zijn betrokken. Resultaten: betrokken bewoners hebben zelf meegedacht over de verzwaring van het elektriciteitsnetwerk in twee wijken. Integratie koppelkansen met andere opgaven zijn gezamenlijk in kaart gebracht en meegenomen in de planvorming en een gedragen wijkaanpak.

Natuur en Milieu Overijssel ondersteunde een groep inwoners om mede-initiatiefnemer te worden van [Windpark de Lutte](#) (in oprichting). Om medeoprichter te kunnen worden, richtten zij een energiecoöperatie op: De Lutte Wint. Een energiecoöperatie van, voor en door het Overijsselse dorp. De Lutte Wint wordt voor 50% eigenaar van het windpark. Zo kunnen de Luttenaren meepraten, meebeslissen over en meeprofiten van het project. Het bijzondere aan de energiecoöperatie is de diversiteit aan achtergronden van de leden: geboren en getogen Luttenaren, 'nieuwe' Luttenaren, jong én oud, ondernemers en echte verenigingsmensen.

Zo'n 450 deelnemers liepen mee in de Zeeuwse Natuur- en Klimaatmars, die de **Zeeuwse Milieufederatie** samen met jongeren uit de provincie organiseerde. De mars eindigde met een klimaatcafé met verschillende sprekers.

Natuur en Milieu Overijssel ondersteunde Luttenaren om mede-initiatiefnemer te worden van een nieuw windpark.

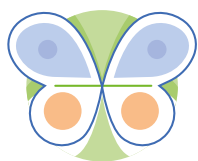

Een grote opkomst bij de Zeeuwse Natuur- en Klimaatmars. Foto: Benjamin van der Spek

Foto: Vers aan de Vecht

Herstel biodiversiteit

Verlies aan biodiversiteit, stikstofoverschot, watertekort en een afnemende waterberging door de bodem zijn zomaar een aantal belangrijke factoren die onze natuur en onze gezondheid bedreigen.

Urgentie

De natuur staat steeds meer onder druk. Doordat de gevolgen steeds duidelijker zichtbaar worden, dringt de urgentie voor verandering bij steeds meer mensen door. En deze verandering is essentieel. Voor een gezond Nederland hebben we simpelweg een gezonde natuur nodig. En hoewel er met regelmaat (een kleine groep) activistische boeren in de media verschijnen, is er een steeds grotere groep boeren die wil vergroenen en het systeem wil veranderen. Ook zijn er veel lokale initiatieven en burgers die daaraan willen bijdragen. Deze mooie mix van ondernemers (zoals boeren) en de lokale omgeving is steeds een bouwsteen in de projecten die wij in 2024 hebben uitgevoerd of opgestart.

Boer&Buur met Natuur

Boeren en burgers trekken steeds vaker samen op in het verduurzamen van de voedselketen. Om deze beweging van onderop een flinke duw in de rug te geven, ondersteunen wij binnen ons project [Boer&Buur met Natuur](#) in iedere provincie vier jaar lang twee initiatieven met het realiseren van hun plannen. Daarnaast helpen wij binnen dit project welwillende boeren met het uitwerken en delen van verdienmodellen en goede voorbeelden. In 2024 hebben we ons startjaar afgerond. We hebben de 24 initiatieven geholpen met de verbetering van hun verdienmodellen, hun governance en samenwerkingsverbanden. We werken gestaag toe naar een kennisbank die in 2025 live gaat. Bij de afronding van het project willen we het aantal initiatieven uitgebreid hebben naar maar liefst 1.000 boer-burger initiatieven.

Groene Bondgenoten

Burgers die zeggenschap krijgen over hun eigen omgeving, creëren een mooiere en gezondere leefomgeving. Dat is de gedachte achter het project Groene Bondgenoten, waarin we optrekken met de Vogelbescherming, LandschappenNL, IVN Natuureducatie en SoortenNL om lokale groene vrijwilligers te versterken met kennis en vaardigheden, zodat ze lokaal beleid effectief kunnen beïnvloeden. In 2024 hebben wij in vier provincies een cursus voor lokale groene groepen verzorgd op het gebied van beïnvloeding van de omgevingswet, met in totaal 130 deelnemers.

Netwerken Groene Boeren

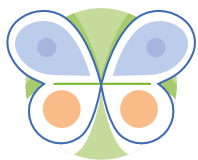
Dankzij een bijdrage van het Gieskes-Strijbis Fonds hebben wij eind 2024 een start kunnen maken met het nieuwe project 'Netwerk Groene Boeren'. Het project heeft als doel groene boeren die de omslag willen maken, lokaal beter aan tafel te krijgen in de gebiedsaanpakken en meer impact te laten hebben op lokaal beleid. De komende drie jaar werken we in acht provincies aan het vormen en empoweren van acht netwerken van groene boeren, waarbij wij leren van eerder opgedane ervaringen op dit vlak. Wij verwachten in 2025 over de eerste resultaten te kunnen communiceren.

Nacht van de Nacht

In 2024 hebben wij dankzij een bijdrage van het Cultuurfonds extra communicatieve aandacht aan lichtvervuiling en de gevolgen voor ecosystemen kunnen besteden. We ontwikkelden een serie van video's over dit nog vaak onbekende onderwerp voor een breed en online publiek. Tijdens de 20e editie van de Nacht van de Nacht waren de resultaten weer op pre-coronaniveau, met meer dan 310 evenementen in het hele land en met naar schatting 20.000 tot 25.000 deelnemers.

Daarnaast is in 2024 werk gemaakt van het zetten van de stap van campagnevoeren naar het daadwerkelijk verdonkeren van gebieden in een steeds feller verlicht land. We hebben voorbereidingen getroffen voor het project 'Minder Licht, Meer Zien' waar we hopen in 2025 mee aan de slag te kunnen.

Foto: Wim Eikelboom

Herstel biodiversiteit

Zo bereiken wij impact

Activiteiten

- Activiteiten en netwerken organiseren om boeren en burgers te verbinden
- Initiatieven ondersteunen, verbinden en helpen opstarten
- Kennisbijeenkomsten organiseren
- Input geven op overheidsbeleid en politieke besluitvorming over gebiedsontwikkeling, natuur en landbouw

Outputs

- **1.307** initiatieven zijn ondersteund of geholpen verder te professionaliseren op het gebied van landbouw, voedsel, ruimtelijke ordening (RO) en natuur, en **69** nieuwe initiatieven zijn opgestart
- **132** kennisbijeenkomsten georganiseerd over landbouw en voedsel (online en fysiek) en **372** over ruimtelijke ordening en natuur met in totaal **19.160** deelnemers
- Aan **9.349** lokale en regionale organisaties, burgers, boeren en bedrijven is advies gegeven
- Bij **485** beleidsontwikkelingstrajecten is input geleverd over landbouw, voedsel, ruimte of natuur
- **183** zienswijzen zijn ingediend als gevolg van plannen van overheden waarbij natuur en landschap onder druk stonden

Directe effecten

- Overheden ontwikkelen beleid waarmee biodiversiteit en natuurinclusieve landbouw versterkt wordt
- Boeren hebben meer (praktijk)kennis en handelingsperspectief over natuurinclusieve landbouw
- Meer kennis en bewustwording over staat van de natuur en belang biodiversiteit
- Initiatieven zijn beter verbonden en hebben meer continuïteit

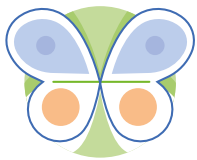
Hogere effecten

- Toename van natuurinclusieve landbouw in Nederland
- Herstellen en versterken van biodiversiteit in en om natuurgebieden

Impact

Transitie naar een natuurinclusieve landbouw en het herstellen van de biodiversiteit

Herstel biodiversiteit

Provinciale voorbeelden van gemaakte impact

Het [Platform Natuurinclusieve Landbouw](#), waarvan **Natuur en Milieu Gelderland** initiatiefnemer en penvoerder is, kreeg in 2024 vervolg met een nieuw doelsturingproject gefinancierd door de provincie: de 'Monitor Duurzame Landbouw Gelderland'. Deze monitor is bedoeld om prestaties van individuele agrarische bedrijven meetbaar te maken en over meerdere jaren te monitoren. Zo krijgen veehouders en akkerbouwers inzicht in wat er nodig is om hun verduurzamingsdoelen te behalen.

Natuur en Milieufederatie Limburg organiseert jaarlijks voor het Platform Vitale Veehouderij (de Limburgse Land en Tuinbouw Bond, Peelgemeenten, Provincie, Waterschap en Rabobank) een bedrijfsbezoek aan een boer die voor de natuurinclusieve transitie staat. Dit jaar vond het bezoek plaats bij een melkveehouder die van ruim 400 koeien terug is gegaan naar minder dan 100 koeien. Met de bezoeken stimuleert de federatie het interdisciplinaire gesprek, waarbij zowel ruimtelijke en economische aspecten als natuur en water aan de orde komen om transitiemogelijkheden bij deze stakeholders te vergroten.

Ook in de provincie Utrecht gingen boeren aan de slag met Agroforestry.

De Natuur en Milieufederatie Utrecht

organiseerde kennisbijeenkomsten over hittestress en workshops over de aanleg van geveltuinten. Bewoners werden zich zodoende niet alleen meer bewust van het effect van klimaatverandering op hun eigen welzijn in versteende wijken, maar kregen ook direct handelingsperspectief aangeboden om samen biodivers groen aan te leggen. In totaal hebben 79 bewoners samen 153,3 m² geveltuinten aangelegd. Daarnaast was er een goedbezochte dag voor ambtenaren om ze te ondersteunen in hoe je bewoners kunt enthousiasmeren voor groene ambities.

De Natuur en Milieufederaties Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland

voerden samen het project 'Aan de slag met Agroforestry' uit, met als doel agrariërs te ondersteunen bij het integreren van agroforestry op hun bedrijf door een proefperceel aan te leggen. In 2024 werd gestart met het ontwerpen, voorbereiden en aanplanten van proefpercelen bij vijf agrariërs. In 2025 volgen er nog acht. De ontwerpen van deze percelen zijn afgestemd op de deelnemende bedrijven en gebaseerd op drie hoofdconcepten: boomweide, rijenteelt en agrarisch voedselbos. De federaties organiseerden ook excursies om de opgedane kennis te delen, waaraan ca. 50 agrariërs hebben deelgenomen.

De **Brabantse Milieufederatie** begeleidde in 2024 zes agrariërs die in totaal zes hectares aan voedselbos hebben aangeplant binnen hun bedrijf en hun ervaringen gaan delen met andere geïnteresseerden. De federatie beheert de [kennisbank voedselbossen](#) en organiseert cursussen en trainingen over het onderwerp. Daarnaast richt de

Brabantse federatie zich al jaren op een verbod op het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen en kunstmest rondom Natura 2000-gebieden, gevoelige waterlopen en woonkernen. De eerste stap is nu genomen. Met ingang van 2025 is gebruik van kunstmest en chemische bestrijdingsmiddelen verboden op provinciegronden in een straal van één kilometer rondom Natura 2000-gebieden.

Onder dagvoorzitterschap van de **Zeeuwse Milieufederatie** kwam de Kenniscommunity [Zuidwestelijke Delta](#) bijeen rondom het onderwerp natuurherstel in het deltagebied. Maar liefst 160 onderzoekers, beleidsmakers, bestuurders, studenten en ondernemers deelden er kennis over de mogelijkheden en uitdagingen. De deelnemers kwamen er in aanraking met 'building with nature'-oplossingen en met de positieve en zeer realistische kanten van natuurontwikkeling en natuurherstel.

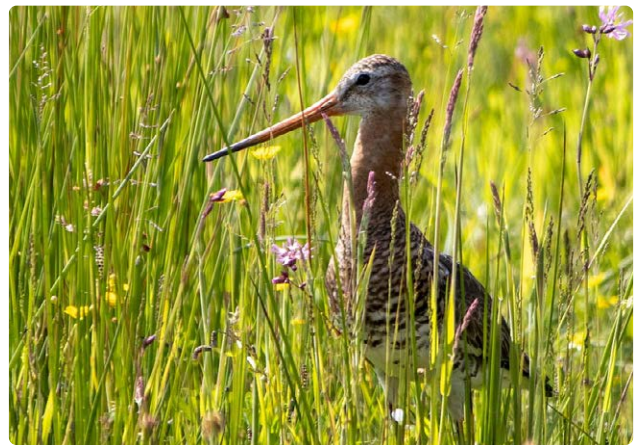

De Brabantse Milieufederatie organiseerde in 2024 verschillende cursussen om de kennis over voedselbossen te verspreiden.

Foto: John Vermeer

In het samenwerkingsverband 'Ecologie en Economie in Balans in de Eemsdelta' speelt de **Natuur en Milieufederatie Groningen** een belangrijke rol. In de besluitvorming rond het Eems-Dollardgebied is dankzij de inbreng van de federatie het meewegen van natuurwaarden een vast onderdeel van het proces geworden. Hiermee wordt verdere verslechtering en verrommeling van de natuur in het gebied structureel voorkomen.

In het kader van het [Aanvalsplan Grutto](#) werd samen met BoerenNatuur een goedbezocht symposium georganiseerd waar boeren inzicht kregen in potentiële verdienmodellen om over te schakelen naar een bedrijfsvoering gericht op weidevogelbeheer. Er is veel animo bij boeren om over te schakelen naar een extensieve vorm van landbouw. Aanvalsplan Grutto is daarbij een voorloper in de transitie. De **Friese Milieu Federatie** is hier mede initiatiefnemer en projectleider van. In 2024 stond het Aanvalsplan Grutto op nummer 66 van de Duurzame Top 100 van Trouw.

De Friese Milieu Federatie is een van de initiatiefnemers van het aanvalsplan Grutto.

Stimuleren circulaire samenleving

De transitie naar een circulaire samenleving is een systeemverandering en vraagt om beweging op alle fronten: bij overheden, onderwijs, ondernemers en burgers. Zowel lokaal, regionaal als landelijk.

Beweging van onderop

Onze aanpak is niet alleen gericht op het traditionele recyclen. En ook niet alleen gericht op het vervangen van een grondstof door een andere, duurzame grondstof. Onze aanpak is gericht op integraliteit en het stimuleren van de beweging van onderop. We werken aan een circulaire samenleving in Nederland door partijen aan elkaar te koppelen en zo (productie)ketens te sluiten. Ook willen we de discussie over 'ontgroeien' nadrukkelijk stimuleren. Met ons Platform [service-punt circulair](#) helpen we ondernemers en inwoners om stappen te zetten naar een circulaire samenleving. Zo werken we aan draagvlak voor circulaire producten en brengen we vraag en aanbod bij elkaar.

Kringlogo-prijs

Sinds enkele jaren loven de Natuur en Milieufederaties de Kringlogo-prijs uit voor het beste circulaire initiatief in hun provincie. De Kringlogo-prijs is een bekend begrip aan het worden, waarmee we initiatieven in het zonnetje kunnen zetten, maar ook anderen kunnen inspireren om zelf aan de slag te gaan met een circulair idee.

Heel Nederland Deelt

In 2024 zijn voorbereidingen getroffen voor een nieuw project: Heel Nederland Deelt. Dit project is erop gericht via een beweging van onderop gedragsverandering te stimuleren en zo de transitie naar een circulaire samenleving te versnellen. Zodra de financiering rond is, kan in 2025 met de uitvoering worden gestart.

Stimuleren circulaire samenleving

Zo bereiken wij impact

Activiteiten

- Kennisbijeenkomsten organiseren
- Input geven op overheidsbeleid en politieke besluitvorming over circulaire samenleving
- Bijeenbrengen regionale stakeholders in netwerken
- Circulaire ondernemers en initiatieven ondersteunen, verbinden en helpen opstarten

Outputs

- **32** circulaire initiatieven geholpen en **13** helpen opstarten
- Aan **82** netwerken over circulaire economie deelgenomen met **718** verschillende partijen
- Er zijn **120** kennisbijeenkomsten georganiseerd met in totaal **1418** deelnemers
- Met **96** circulaire koploperbedrijven samengewerkt
- Aan **560** bedrijven, initiatiefnemers, ondernemers en burgers is advies gegeven

Directe effecten

- Meer ondernemers en initiatieven kunnen hun business realiseren en de afzetmarkt voor circulaire producten wordt vergroot
- Overheden en bedrijven krijgen meer kennis over een circulaire samenleving die ze kunnen toepassen en gaan zelf aan de slag met een circulair beleid
- Producenten kunnen regionale secundaire grondstoffen beter benutten en ketenpartners gaan gezamenlijk aan de slag in kortere ketens
- Meer kennis en bewustwording over circulaire samenleving
- Circulaire initiatieven zijn beter verbonden en hebben meer continuïteit

Hogere effecten

- Grondstoffen gaan zo min mogelijk verloren
- Bewustzijn over en draagvlak voor circulaire samenleving groeit

Impact

Transitie naar een circulaire samenleving

12 VERANTWOORDE
CONSUMPTIE
EN PRODUCTIE

Stimuleren circulaire samenleving

Provinciale voorbeelden van gemaakte impact

Natuur en Milieufederatie Noord-Holland

organiseert samen met Verpact een [pilot](#) om een systeem te ontwikkelen dat burgers op wijkniveau stimuleert drankblikjes en flesjes in te zamelen. Het statiegeld komt ten goede aan maatschappelijke doelen. Kinderen van kinderdagverblijf Maanster zamelden in Zaandam lege statiegeldblikjes en -flesjes in en maakten er creatieve kunstwerken van die werden overhandigd aan Zorgcentrum Pennemes. Het zorgcentrum gebruikt het statiegeld voor de aanschaf van nieuwe spelletjes voor de bewoners. Zo draagt de federatie bij aan de ontwikkeling van effectieve nieuwe manieren van inzameling.

Als coördinator van het circulaire ambachtsnetwerk WaardeRing is **Natuur en Milieu Overijssel** betrokken bij de opstart van een [korte mbo-op-leiding tot meubelreparateur](#), die in 2025 in Zwolle van start zal gaan. De federatie brengt samen met IkCirculeer de Zwolse mbo-scholen bij elkaar en koppelt de opleiding aan materialen en te repareren meubelen van de kringloop. De korte

opleiding is op mbo1-niveau. Iedereen kan zich aanmelden, met als doel doorstroom naar de meubelbranche. De opleiding is een essentiële stap op weg naar een reparatiesamenleving. In 2025 hopen we te kunnen berichten over de eerste lichter meubelmakers!

In acht provincies werd dit jaar opnieuw de Kringlogo-prijs uitgereikt, de aanmoedigingsprijs voor het beste circulaire burgerinitiatief. In Flevoland reikte **Natuur en Milieufederatie Flevoland** de prijs uit aan [‘Stadsjutters Almere’](#), een initiatief dat nieuw leven inblaast in (interieur) producten door gebruik te maken van oude materialen. Het proactief verzamelen van materialen uit de buurt, zelfs uit grofvuil, en het vinden van geschikte bestemmingen onderscheidt dit project van andere initiatieven. In Zeeland won de Don Boscoschool in ‘s Heerenhoek de prijs voor het [‘Repair café in de klas’](#), een repair café gerund door leerlingen.

Onder coördinatie van de **Natuur en Milieu-federatie Utrecht** groeide [UCAN](#) in 2024 verder als hét netwerk voor circulaire beleidsambtenaren van alle 26 Utrechtse gemeenten. De federatie faciliteerde werksessies en stimuleerde regionale samenwerking en kennisdeling. Praktische tools, zoals de training ‘Wethouders en Bestuurders Meekrijgen’ en de campagne ‘Heel Utrecht Repareert’, boden concrete handvatten. De bestuurlijke bijeenkomsten, zoals de lancering van de ‘Utrechtse Aanpak Biobased Isoleren’, versterkten de koppeling tussen beleid en bestuur. Zo gaf de federatie circulariteit in de regio een krachtige impuls.

De nieuwe mbo-opleiding meubelreparateur is een stap op weg naar een reparatiesamenleving.

Foto: NMO / WaardeRing

Stichting De Natuur en Milieufederaties

Arthur van Schendelstraat 600

3511 MJ Utrecht

www.natuurenmilieufederaties.nl

**de natuur en
milieufederaties**

Samen voor mooie en
duurzame provincies